

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОДНОГО З ВИДІВ СОЦІАЛЬНИХ НЕБЕЗПЕК ТА ЇХ ВИВЧЕННЯ В НАВЧАЛЬНІЙ ДИСЦИПЛІНІ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ»

Постановка проблеми. Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» призначена для формування в майбутніх фахівців світогляду безпечної поведінки в навколишньому середовищі на основі усвідомлення ступеня ризику від можливої дії на людину тієї, чи іншої небезпеки [2]. Традиційно в змісті цієї навчальної дисципліни лівова доля навчального матеріалу відведена небезпекам, які існують у техносфері, що в значній мірі пов'язано з життям в епоху інформаційно-технологічної революції ХХІ століття. Разом з тим соціальним небезпекам відводиться значно менше навчального матеріалу, а зміст його переважно описовий без розкриття механізмів формування різних видів соціальних небезпек. Основною причиною незбалансованості змісту навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» є відсутність науки про небезпеки, з якої б відбирався відповідний навчальний матеріал. У такій ситуації зміст цієї навчальної дисципліни відбирається з сукупності природничо-гуманітарних дисциплін. Тому, на нашу думку, доцільно поглибити зміст навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» поняттями про соціально-психологічні чинники поширення алкогольних звичаїв і традицій як основи формування актуального в нашій країні виду соціальної небезпеки - алкогольної залежності.

Аналіз попередніх досліджень. Питання формування алкогольних установок, психологічного захисту людей з адикціями, зміни мотивів поведінки і діяльності, ролі умовно - рефлексорних механізмів у формуванні алкогольного динамічного стереотипу досліджували Е. Бехтель, І. Корсунський та ін. Адаптації матеріалів наукових доробок Е. Бехтеля для

навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» присвячена низка наших досліджень [2 – 5].

Мета статті полягає у систематизації соціально-психологічних чинників поширення алкогольних напоїв як умови формування алкогольної залежності та адаптації цієї інформації до змісту навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності».

Виклад основного матеріалу. Існування і поширення алкогольні напоїв вивчається в контексті народних звичаїв і традицій як елементів культури. Культуру розглядають як історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений в типах і формах організації життя і діяльності людей та в створених ними матеріальних і духовних цінностях [1, с.34]. Елементи культури, сформовані попередніми поколіннями, засвоюються індивідом у процесі навчання, виховання, діяльності з метою формування власної особистості та передаються назад у суспільство у процесі професійної діяльності, спілкування, пізнання. Однією з форм передачі новим поколінням організації суспільної поведінки являються звичаї. Психологічну основу звичаю складає соціальна установка, сформована на основі соціального досвіду минулих поколінь. Звичай дає припис поступку в конкретній ситуації, наприклад, звичай гостинності, не пред'являючи вимог до особистісних якостей людини [1]. Умовою функціонування звичаю є стереотипно повторювані ситуації, в яких він виступає стандартом дій.

Поширення і стійкість алкогольних звичаїв, універсальність приводів вживання спиртних напоїв свідчить про те, що їх не варто розглядати лише як шкідливу звичку або як форму аномальної поведінки. Об'єктивне вивчення алкогольних звичаїв можливе з позиції соціально-психологічних функцій алкогольних напоїв. З цією метою Е. Бехтель пропонує концепцію зумовленості явища поширення і стійкості алкогольних звичаїв психофармакологічною дією алкоголю на організм людини в різних соціальних ситуаціях [1; 3]. Властивості спиртних напоїв розглядають як

чинники активізації процесу споживання або зловживання ними, що в контексті соціальних ситуацій виконують соціально-психологічні функції. Конкретизуючи поняття соціально-психологічних чинників існування алкогольних звичаїв та виходячи з логічного умовиводу, що результатом будь-якої дії є ефект, їх доцільно ототожнити з психофармакологічними ефектами. Основним або базовим соціально-психологічним чинником є ефект ейфорії, тобто створення періоду емоційно позитивних переживань в осіб без емоційних порушень і приведення в зону комфорту осіб з різними емоційними порушеннями (фармакологічна корекція психоемоційного стану).

Важливим компонентом будь-якої соціальної ситуації є процес спілкування. У процесі спілкування виявляється неузгодженість точок зору і цілей, різний підхід до проблеми, що призводить до взаємного нерозуміння, виникнення конфліктів, які супроводжуються негативними емоціями [1, с.43]. Тут базовий соціально-психологічний чинник виконує соціально-психологічну функцію полегшення процесу спілкування шляхом зняття емоційного напруження і створення позитивного емоційного фону. Феномен полегшення процесу спілкування, породжений ефектом ейфорії, розглядають як самостійний соціально-психологічний чинник існування і стійкості алкогольних звичаїв [1].

Наступний соціально-психологічний чинник існування алкогольних звичаїв – це ефект підсилення природної ейфорії, що виникає в момент задоволення будь-якої потреби людини алкогольною ейфорією (суб'єктивне відчуття повноти задоволення потреби). Так як без позитивних емоцій система потреб і мотивів особистості, – її ядро, не може повноцінно розвиватися, то для деякої категорії осіб ефект підсилення ейфорії стає соціально-психологічним чинником дотримання алкогольних звичаїв. А. Маслоу відкрив закономірність про неможливість тривалої актуальності незадоволеної потреби без появи особистісного конфлікту [1]. Іншими словами потреба повинна бути задоволена або редуційована. У випадку

об'єктивної неможливості задоволення або редуціювання потреби існує спосіб ілюзорної дезактуалізації шляхом вживання спиртних напоїв, але якщо він неприйнятний, то все ж таки виникає особистісний конфлікт з невротичними або афективними розладами [1].

Таким чином, психотропна дія алкоголю зводиться до зняття емоційного напруження, регулювання психосоматичного стану і моделювання зони комфорту, а соціально-психологічна – до полегшення міжособистісного спілкування та вирішення особистісних і міжособистісних конфліктів.

Для структурування наведеної інформації в навчальній дисципліні «Безпека життєдіяльності» виділимо основні навчальні елементи та зв'язки між ними, а також наведемо специфікацію навчальних елементів з урахуванням рівня засвоєння і призначення понять (див. табл. 1 – 2).

Таблиця 1

**Специфікація навчальних соціально-психологічних чинників
алкогольних звичаїв**

№ з/п	Навчальні елементи	Опорні поняття	Нові поняття	Рівень засвоєння
1.	Звичай	+		Відтворення
2.	Властивості	+		Відтворення
3.	Ефект	+		Відтворення трансформація
4.	Базовий соціально-психологічний чинник		+	Впізнання, відтворення, застосування

5.	Процес спілкування	+		Відтворення
6.	Похідні соціально-психологічні чинники: а) полегшення процесу спілкування; б) підсилення природної ейфорії в момент задоволення потреби; в) вирішення особистісних конфліктів.		+	Впізнання, відтворення, застосування

Таблиця 2

Зміст зв'язків для навчального елемента «Базовий соціально-психологічний чинник»

№ з/п	Назва навчального елемента	Типи зв'язків
1.	Полегшення процесу спілкування	Породження
2.	Підсилення природної ейфорії в момент задоволення потреби	Породження
3.	Вирішення особистісних конфліктів	Породження

Висновки. Концепція психофармакологічної дії алкоголю на організм людини дозволяє пояснити явище поширення алкогольних напоїв у соціумі. Соціально-психологічні чинники існування алкогольних звичаїв мають форму психофармакологічних ефектів дії спиртних напоїв на організм

людини. За базовий соціально-психологічний чинник існування алкогольних приймають ефект ейфорії з низкою таких похідних епіфеноменів або пов'язаних соціально-психологічних чинників як: полегшення процесу спілкування (зняття емоційного напруження, створення позитивного емоційного фону); підсилення природної ейфорії, що виникає в момент задоволення потреби; пом'якшення особистісних конфліктів, пов'язаних з неможливістю реалізувати значущу для особистості потребу.

Література:

1. Бехтель Э. Е. Донозологические формы злоупотребления алкоголем / Э. Е. Бехтель. – М.: Медицина, 1986. – 272 с.

2. Іванчук А.В. Дидактичні умови формування в студентів знань про безпеки під час вивчення навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» / А. В. Іванчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Вип. 34. – Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. – С. 304 – 309.

3. Іванчук А.В. Розкриття механізму формування алкогольної залежності як дидактична умова стимулювання пізнавальної навчальної діяльності студентів при вивченні навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» / А. В. Іванчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Вип. 41. – Київ – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. – С. 311 – 316.

4. Іванчук А.В. Соціально-педагогічні умови попередження алкогольної залежності в молоді / А. В. Іванчук // Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти: зб. наук. пр. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. – Вип. 12. – С.173 – 175.

5. Іванчук А.В. Закономірності формування соціальної безпеки на прикладі алкогольної залежності / А. В. Іванчук, Н. М. Люлько, М. О.

Шевченко // Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти: зб. наук. пр. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – Вип. 13. – С.139 – 141.

У статті розглядається зміст психофармакологічних ефектів від дії алкогольних напоїв на організм людини, які в контексті конкретних соціальних ситуацій набувають ознак соціально-психологічних чинників існування алкогольних звичаїв, що можуть бути причиною формування алкогольної залежності як виду соціальної небезпеки. Запропоновано структуру навчального матеріалу для навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності».

Ключові слова: психофармакологічна дія алкоголю, ефект ейфорії, соціально-психологічні чинники алкогольних звичаїв, полегшення процесу спілкування, підсилення природної ейфорії, пом'якшення особистісних конфліктів.